

Drugo shvaćanje hrvatskog identiteta

Povodom izlaska teksta Danijela Dzina, Novi pristupi izučavanju ranog hrvatskog identiteta, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest FF u Zagrebu 41 (2009.), 33-54.

*Ne postoje dva ista čovjeka.
Ne postoje dva ista otiska prstiju.
Ne postoje dvije iste etnogeneze.*

Uvod

Iako se u znanosti pojavljuju „pravci, trendovi, škole, moderne, nemoderne, udruge, združeni, lobiji“ - to su samo poštalice interesnih skupina, nedovoljne upućenosti i znanja. Već tridesetak godina govorimo i pišemo samo o „totalnoj znanosti“, onoj multidisciplinarnoj i najširoj, koja uzima u obzir sve postojeće, koja sve preispituje, koja ne ispušta ništa. „Davno“, kada su znanstvene discipline bile nerazvijene ili ograničene na samu svoju struku, kad nisu bili razvijeni mediji komuniciranja, arhiviranja i pretraživanja u potpunoj dostupnosti kao danas, moglo se tada još govoriti o onom u prvoj rečenici. U drugoj polovini dvadesetog stoljeća ubrzanim razvojem svega, rođenjem novih znanosti i novih rezultata, pojavom interneta, polako smo po prvi put došli u položaj te i takve „totalne znanosti“, svestranosti, kad je sve što postoji trenutno dostupno, samo se trebamo u tom smislu stručno razviti, uz jednu sitnicu: **znati** i **prepoznati**. Ostalo je pregazilo vrijeme. No, kao što je to „običaj“, ono se i dalje kopreca i otima, dok ne ode gdje mu je mjesto, u „ropotarnicu povijesti“. Takav je članak iz naslova ovog teksta o kojem ćemo opširnije pisati. I ujedno toliko o našoj metodi.

D. Dzino piše o novim pristupima ranom hrvatskom identitetu, stoga razmotrimo koje su njegove osnovne teze i na čemu su utemeljene te, što nije nevažno, ima li on potrebno obrazovanje tj. stručnu spremu za raspravu o onom što govori. Zaključili smo da nema. No, o tome ćemo tijekom raspravljanja o tekstu. Dzino tako u prve četiri stranice iznosi srednjoškolske priče o „poštenju i nepoštenju“, kako su nekad „ovi učinili ovo, ili ono“, kako su zato „stradali ovi, ili oni“, o „filozofskim“ naklapanjima „objektivnosti“, stvarnosti, spoznaji da ništa nije stvarno (?), sve je relativno – može biti ovakvo, ili onakvo kako se kome čini. Mislimo da bi o tome bili puno pozvaniji pravi filozofi, koji se time inače intenzivno bave, jer problemi identiteta su dio egzistencijalnih problema svakog čovjeka – i društva, kako odrediti sebe u svemu (*logos*), preuzeti odgovornost. Težnju k tome, razlogu svog postojanja i bitka, svojem pozicioniranju u životu, svjesnom, ili još više nesvjesnom bježanju od vlastitih otuđenja, jako dobro određuje Heidegger mišlju „da je bezzavičajnost jedno od najvećih otuđenja modernog čovjeka“, a on je nerazgradiv dio svakog identiteta. Stoga je potrebno da znanost odredi, osim „pogleda u budućnost“, i pogled u prošlo, jer nije potrebno naglašavati da nas naš dosadašnji život, pojednostavljeno, određuje, već i prošlost, ne samo pojedine skupine, već i globalno. Tu dolazi predmet ovog raspravljanja, tko su Hrvati, što to znači i koji su identiteti njima bitni da se kao

takvi određuju i u kojem vremenu. Također, za ono prošlo, što znanost i njezini rezultati mogu o tome objektivno reći. Je li u tome D. Dzino uspio - a mislimo da nije - slijedeći neku svoju metodu „dekonstrukcije“. Naime, uvijek je najlakše problem negirati, kao da nikad nije ni bilo kritičke znanosti, jer na koncu, sva se ta tzv. dekonstrukcija zapravo na to svela. Ali ne iz nekih svojih „filozofskih“ razloga, nego jednostavnog nepoznavanja arheoloških, povijesnih i drugih činjenica, ili njihove posve pogrešne interpretacije, na koje se stalno poziva. Za njih on, uostalom, ne posjeduje ni odgovarajuća stručna znanja.

Prijeđimo na petu i dalje stranice, da vidimo kako i na temelju čega je išla ta njegova „dekonstrukcija“ povijesti i etniciteta tipa: „Hrvati su vjerojatno odnekuda došli u postrimsku Dalmaciju, a podjednako je vjerojatno i da nisu“ (str. 47), poput poznata „stih“: *zemlja je okrugla, a možda i nije*. Ona se bazira na negiranju, ili nepoznavanju brojnih stručnih **apsolutnih** činjenica do kojih su došle arheologija, etnologija, historiografija, pravna povijest, paleolingvistika, paleogeografija, antropologija, molekularna biologija, metoda atomske C14 analize poluraspada izotopa, dendrokronologija i kronologija jezerskog mulja, metodologija analize stabilnih izotopa C11 i 12, analiza Ph faktora i drugih. O znanstvenom rezultatu gotovo svih spomenutih disciplina ne može se diskutirati, ali ih se može interpretirati. Danas više, ili zapravo odavno, nije dopušteno nepoznavanje rezultata drugih struka, koje doprinose shvaćanju ili spoznaji problema kojima se bavimo. Ponekad se to naziva interdisciplinarnost, ili još bolje, kako smo rekli, sveukupna/„totalna znanost“.

Kritički osvrt

Primjedbe do kojih smo došli u gore spomenutom tekstu, navodit ćemo prema rastućem brojnom nizu stranica, kako slijedi u nastavku:

Na str. 37 Dzino tvrdi: „dokazi za dolazak Hrvata u 7. (?; komentari u zagradama V. S.) stoljeću su dvojaki: pisana i arheološka vrela. Pisana vrela o dolasku Hrvata su vrlo diskutabilna. Arhidakon Toma i pop Dukljanin uglavnom su zanemareni kao relevantan dokazni materijal...“ i „De Administrando Imperio (DAI) Konstantina VII. Porfirogeneta ostaje još uvijek više-manje uzet da sadrži zrnca istine za događanja iz prošlosti“. To nije točno. Porfirogenet i Toma se uzajamno upotpunjuju i dokazuju – dakle postoje i druge kompatibilne potvrde: obojica govore o području *Dolaska* sjeverno od Dunava u sedam ili osam plemenitih rodova (Visla je osmi, ili treća sestra; DAI. gl. 33). Toma čak govori o onim koji su došli iz Češke ili Poljske prema osobini svojih imena (*Toma Arhidakon* 2003), što je točno. Na skupu HAD-a u Osijeku 2008. objasnili smo da su imena braće, tj. rodova zapravo pokrajine između Dunava i Sudeta, a sestara prikarpatске rijeke. Također, P. Skok je još 1927. godine te ponovno 1971. u svom čuvenom *Etimologijskom rječniku* gdje ju je nazvao polapskom Hrvatskom, objasnio da Bijela Hrvatska Porfirogeneta dolazi od njegove jednostavne zabune za ime rijeke Elbe, inače keltskoantičke *Albis*, odnosno *Laba/Alba* = Bijela kako ju je Car-pisac, ili netko iz „ekipe“ preveo na latinski (Tako nastaje Labelo! Usput, brat/rod Muhlo je ranosrednjovjekovna pokrajina Muhila između Regena i Kremisa kod Beča, Wiesinger 1980). Valjda smo pročitali nove radove koji su utvrdili da je Car dobivao svoja izvješća na latinskom jeziku. Također je vrlo jasno vidljivo da ta imena zapravo nisu rodovska/gentilna, već teritorijalna, tj. preuzeta od keltsko-germanskog supstrata, a za rijeke je jasno da su rijeke, ali o tome na drugom mjestu. Sve to se ne čita, ili jednostavno drukčije mišljenje ili stavovi se ne uzimaju u obzir. O velikoj preciznosti Porfirogenetovih geografija pisali smo nedavno, uz također vrlo precizne Du-

kljaninove (Sokol 2010; 2011), koje su razjasnile rane zemljopisne zemaljske rasporede u južnoj Hrvatskoj. Radovi su publicirani nakon Dzinova teksta, ali on potpisanog ionako u razmatranom članku ne citira.

Bilješka 18: Nije točno da između 7./ i 9. stoljeća u Bizantu ne postoje relevantni dokumenti. Postoje deseci takvih dokumenata, samo oni ne govore što on hoće. Margetić ih je u svojim radovima donio „bezbroj“ (v. tamo u popisima literature).

Na početku 38. str. iznosi se tvrdnja da je u osnovi „DAI osobni autorski uradak Konstantinov, namijenjen određenoj publici, koji manipulira podatke shodno očekivanju te publike“. Zanimljiva izmišljotina. „Metodološki“, mnogi se trude negirati, ili poništiti Porfirogeneta, kojeg Dzino tako „intimno“ naziva Konstantin, a ne potruditi se pronaći u čemu je točan i u pravu i gdje je istina. Za ovakve autore (npr. „car lažov“ N. Klaić) V. Koščak još 1987. piše da su u svom negiranju „došli do dna ‘kace’“. Najnovije, F. Borri (Borri 2011) je otišao još niže od tog dna. Čak je napisao da je Car u DAI izmislio seobu Hrvata. Tolika masa negatora, što je najniža intelektualna razina, zapravo proizlazi iz golemog osobnog neznanja (a ne znanja) i ujedno predstavlja **najlakše** rješenje složene problematike tog teksta. On, Car-pisac je tu – a to ih jako ljuti - zato ga za njih u biti nema. Još, ne zaboravimo da je Car-pisac osim svega suvremenik i SVJEDOK. Nešto prije Koščaka, akademik Katičić (Katičić 1988) je objasnio zašto je Porfirogenet to napisao, kakva je svrha i kome je tekst DAI namijenjen: njegovom vlastitom sinu nasljedniku, s poukama i informacijama kao tajni tekst o upravljanju te diplomaciji, koji nikad nije javno korišten u Bizantskom Carstvu, u čemu prenosi i mišljenja priređivača DAI Moravcsika i Jenkinsa, kao tolike druge kronike i spisi. D. Dzino zatim kaže: „DAI sadrži bizantski kolonijalni narativ o superiornosti Romeja, o njihovu pravu političke kontrole nad Ilirikom“, itd. To nije prihvatljivo! Jer Porfirogenet piše povijest (to sam kaže više puta), a ne kolonijalni program. Možda bi se moglo reći, s psihološkog aspekta, nešto o spominjanju starih vremena negdašnjeg Rima, što je historijski legitimno, ako je to uopće bitno, jer problem na terenu rješava „tko ima više divizija“, a ne prava, čega je Car od početka do kraja svjestan kad govori o snazi hrvatske i drugih vojski, na što točno upozorava sina. Stoga ga ne treba prikazivati, ili shvaćati, kao neku naivčinu koja piše izmišljene i neostvarive bajke. Već smo nešto rekli o njegovim geografijama, tom gotovo „preciznom vodiču“ kroz prostor istočnog Jadrana, koje bi mogle poslužiti kao vojni priručnik, a dodajemo i precizne opise sakralnih zdanja po gradovima, koji bi pak mogli poslužiti poput Pauzanijina „vodiča po Heladi“. Ne zaboravimo još, što je odavno utvrđeno da se po njegovim tekstovima naknadno „prčkalo“, o čemu uskoro najavljujemo neke iznenađujuće nove spoznaje. Gore je već dan jedan izvod. U takvim najvišim državnim spisima (Katičić) kao ovaj o kojem govorimo, naravno, nema mjesta nekakvim „oralnim predajama“ i pričicama/narativima, nego su to vrhunska izvješća odgovarajućih profesionalnih službi sa znanjem hrvatskog jezika kakva i danas postoje i koja se, naravno, ne moraju uzeti u obzir, ali koja materijalno postoje, poput npr. izvješća CIA-e da će se jedna država raspasti – u koje nitko nije povjervovao. Caru-piscu ćemo pak oprostiti njegovo, također odavno prepoznato „pučko etimologiziranje“ o ovom ili onom imenu, pa tako i o Duklji i Dioklecijanu, poput Einhardova također „pučkog etimologiziranja“ o Srbima u Dalmaciji, a radi se zapravo o hidronimu Sarb u Lici kraj Knina (Matijević Sokol, Sokol 2005), što Dzina inače vrlo ljuti u drugom dijelu 38. str., a potpuno je nevažno za smisao teksta. Kao njegovo, također poznato često „politiziranje“ o ovom ili onom carskom „pravu“, o „vječnoj“ carskoj vlasti i naredbama svima, čak se čini da ga ta obična dvorska

etiketa pomalo zabavlja – stoga je ključ za spoznaju Cara jednostavan: oljuštiti okvir i sadržaj je jasan. Kao o Hrvatima. To podsjeća na doba kad su nekad u istočnim državama u radovima na toliko i toliko stranica morali citirati taj i taj dio *Kapitala* – ali kakve je to veze imalo s paleolitikom? Koga briga za navode, važne su „divizije“, tj. „slika“, odnosno sadržaj, što kanimo drugdje uskoro još znatno više pojasniti. U svezi s „nepostojećim“ arheološkim dokazima o padu Salone, neka Dzino pročitava nešto o trobridnim avarskim strjelicama nađenim u fugama kamenih bedema, ili ostavama novca, a u arheologiji se zna što one znače. No, Dzino nije arheolog, a ni oni koje citira. Zatim se Dzino nastavlja na Duklju i Dioklecijana: „... zašto bismo vjerovali (kad je već lagao o Dioklecijanu, op. a.) jednoj ili drugoj priči o dolasku Hrvata koju je napisao bizantski car tri stoljeća kasnije“, dalje slijedi uvredljiv tekst o „kvaliteti“ priča „polupismenih“ društava na razmatranom prostoru. Kako on sustavno u ovoj stvari, kako mu je naloženo, izbjegava citirati naše radove (drugdje ih inače citira), a u Hrvatskoj smo ušli u svojevrsnu fazu „znanstvenog terorizma“ po kojem se u određenim institucijama i časopisima ne smije ili neće citirati određene autore – već dosad više njih, gdje je mogao pročitati da Hrvati nisu mogli doći prije samog konca VIII. stoljeća, zato ne može napisati da Porfirogenet ne govori o seobi Hrvata tri stotine godina ranije, nego o onoj oko sto godina prije njegova rođenja, „u doba Porgina oca“, to jest Višeslava (Matijević Sokol 2007). Tada je još praktički, bez neke velike mudrosti, mogao sresti unuke prvih Hrvata u novoj zemlji.

Od 39. str. počinje Dzinov „obračun“ s arheologijom, koju inače ne poznaje više od tzv. ljubitelja struke i sličnih amatera i diletanata. On sebi postavlja pitanje: „jesu li zbilja postojali objekti kao što su ‘ostrogotski nakit’, ‘slavenske fibule’ ili ‘avarske kopče’, ili su to zapravo samo stručni termini...“. „Predmeti koje nazivamo etničkim imenima jesu predmeti koji su sami po sebi neutralni, a samo kontekst u kojemu su se koristili oživljava ih i kazuje nešto o identitetima što su ih oni možda i mogli projicirati“. „Postavlja se s razlogom i pitanje zašto se ‘starohrvatska’ arheološka kultura 7-9. stoljeća tako zove kada nismo potpuno sigurni da je Hrvata uopće bilo u tom razdoblju u postrimskoj Dalmaciji.“ (Tu navodi neke svoje kućne autore, druge ne; inače, nije arheološka nego materijalna kultura.) Kako se ovaj slijed nebuloznih objašnjenja arheološke struke nastavlja, moramo ga tu prekinuti. Postavljamo odmah pitanje, je li siguran u ono što je rekao u prvoj rečenici? Zna li on npr. za runske natpise na germanskim artefaktima s prepoznatljivim imenima (Werner 1966; kao često romanskim na rimskim kacigama), pa također nositeljima takvih sjevernih artefakata Gota i Langobarda nordidne antropologije u Panoniji? U susjedstvu i istom vremenu s drugim nositeljima drugog tipa artefakata mongolske pamijske antropološke populacije s „avarskim kopčama“? Sve u srednjoj Europi upravo populacije koje je naveo. Sad nam dolaze novi rezultati drugih znanstvenih disciplina koji to potvrđuju, ali o tome dalje. Odražava li se duhovna kultura (što Dzinu nije palo na pamet), kao jedan od najčvršćih identiteta i na materijalnoj kulturi, tako „neutralnoj“ kako kaže, opet važan dio samospoznaje tih skupina? Itekako, je li on čuo za Odina i Walhalu, Torov čekić, scene Freya i Gerde, nalaze Svantevidovih figurina, za njihove prikaze na bezbrojnim artefaktima, pa npr. za inzularni životinjski stil i njegovo značenje i kod nas pronađen, za šamanske žrece koji do danas u Aziji imaju potomke, pronađene u susjedstvu? Kakav i čiji identitet vidimo na ranim nordijskim nadgrobnicima s crtežima i runskim tekstovima – čitavim pričama, samo na Gotlandu preko 300 nalaza? S, gle, i onim nakitom. O Varjagu Kraniju koji je podigao spomenik prijatelju Karlu na ušću

Berezine u Dnjeper među Slavenima (Lebedev 1985). Kakva je to složena, kodificirana „ikonografija jelenskih rogova“ u starohrvatskim grobovima s kasitskim značajkama iz doba prije Krista (Benažić 1998), s novim nalazima između Drave i Balatona, uključivo naselja? Otkud to u Europi oko 800. godine? Metodologija se u ovom segmentu gradi i na statistici velikih brojeva, a ne ponekom izvučenom (kojem?) izzetku. Iako, naravno, izuzeci potvrđuju pravilo, kad već to moramo reći. Još mu moramo reći, da se već od prošlog stoljeća tj. odavno zna da su narodi povijesni konstrukt, što od XIX. stoljeća dokazuje antropologija, a odnedavno humana genetika, pa baš ništa o identitetu ne dokazuje pojedini pripadnik jedne skupine u drugoj skupini. Kasnije nakon seobe, u razdoblju iza 900.-950. godine materijalni *facies* arheološke baštine u *Regnum Chroatorum* podijelit će se na svoje regionalne izričaje: primorski i panonski. Kao i drugdje u Europi iza 800. godine, kada seobe većih razmjera prestaju, formirat će se „tvorni kulturni kompleksi“ (to se ne odnosi na duhovni, npr. kršćanski), koji će se opet većinom poklapati s političkim, a ne etničkim prostorom. Neke političke tvorbe tako će imati više regionalnih „skupina“ materijalne kulture - poput Hrvatske, a neke jednu – poput Mađarske ili ranije Moravske. No, u istom vremenu postojat će i nadregionalni artefakti, kao čuvene „S“ naušnice koje će imati svoje područje rasprostiranja od Jadrana, preko Panonije do Baltika i praktički pokrivati čitav prostor Srednje Europe. One će tijekom XII. stoljeća u također istom tom prostoru polako nestajati i nestati.

Europska je arheologija do danas prošla dug stoljetni put. Ona nije ista kao prije pedeset, ili sto, ili sto pedeset godina. Ona je sustavno razvijala svoju metodu i postupke, datiranja i atribuiranja artefakata i prostora rasprostiranja stalno su se dopunjavala i poboljšavala - danas poneka i unutar desetljeća, zabilježila je mnoga velika otkrića i u mnogim njezinim segmentima ušla je zrela za velike suvremene sinteze. One se ostvaruju i brojna pitanja u njima moderna arheologija danas razrješava u suradnji s drugim strukama te se **identifikacija identiteta** pojedinih kultura više ne rješava razmatranjem pojedinog predmeta. To je odavno zastarjelo, a rezultat se postiže složenim sklopom interpretacija mnogih znanstvenih činjenica u okviru suradnje relevantnih struka, u „totalnoj znanosti“.

U ostalom dijelu 39. str. Dzino prelazi na Hrvate. Tako navodi: „Hrvatski identitet u Dalmaciji uobičajeno se vidi kroz dokaze o poganstvu iz ranosrednjovjekovnih grobalja. Uspostavljena tipološka struktura dalmatinskih grobalja iz ovog razdoblja implicira simplificiranu (a nekomplificiranu?) taksonomiju linearnoga kronološkog razvoja: poganski sloj - kršćanski sloj. Naime, ponovno se nameće problem pristupa temeljnim polazištima, jer koliko se postojanje poganstva, odnosno dolazak Hrvata/Slavena zbilja može vidjeti kroz materijalne dokaze?“ Kojoj Dalmaciji? Dopušteno nam je takvo pitanje nakon objave novog vrela opisa Hrvatske oko 885. g. Alfreda Velikog (Sokol 2005). Dalje govori o „relativno pouzdanom načinu znanosti (koja poganstvo) vidi u običajima spaljivanja pokojnika koje nije imala antika“, opisuje stavljanje posuda u grobove, razbijanje keramike iznad njih, stavljanje priloga, vatre te iznosi tvrdnju, da „korištenje određenih predmeta kao grobnih priloga, ili sam ritus sahranjivanja ne pokazuje etnicitet ljudi koji su ga koristili, niti način na koji se taj identitet pokazivao za života. On samo pokazuje konstrukciju identiteta jedinke unutar društva u kojemu je živio/la, signaliziranja identiteta drugoj skupini, odnosno reflektira kulturni habitus društva u odnosu prema pamćenju pokojnika“. Ponajprije, tko je ovo razumio, skidamo mu kapu, stoga ćemo tu morati stati. Prije svega, Dzino nije u stanju otvoreno odrediti područje svog interesa prema novim istraživanjima

(uz Alfreda još i Paulin oko 800. govori o Dalmacijama koje počinju od Dunava), i jasno je da misli na prostor od mora samo do Dinarida, dok u drugim dijelovima svog teksta „sanjari“ o: brojnim ostacima etnika iz doba seobe naroda koje je Karlo Veliki sakupio između Labe, Odre i Visle i uputio ih negdje. Pogodimo gdje! Naveo je gore spaljivanje kao razlučni novi element prema antici te ukapanje s ćupovima i raznim prilozima, kao i druge opise ritusa (drukčijeg od antičkog), pa zaključuje da to sigurno ne pokazuje etnicitet ljudi koji su taj ritus koristili, ali je rekao da postoji individualni identitet. Je li on onda dio zajedničkog/kolektivnog individualiteta i je li to onda etnicitet, ne moramo puno pogađati. Usred smo tipičnog *contradictio in adiecto*. Ako su ritusi različiti, ne navodi izuzetke, onda su i identiteti tih dalmatinskih skupina - stare i nove – različiti. A ako su im dramatično različiti identiteti, valjda su im različiti i etniciteti. Pogodimo opet koja su to dva etnika sa svim njihovim vrlo jasnim sinonimima, ako kažemo da se spominju u stotinama vrela svih tipova i doba – bez nekog trećeg. U arheologiji se to zove supstrat i superstrat. Da konačno bude jasno, arheološka struka je nedvojbeno utvrdila da antička naselja i njihove nekropole – supstrat - zajedno traju sve do oko 600. godine i da tada život i ukapanje u njima prestaje. Realitet *teorije krajine*, s uzastopnim velikim epidemijama kuge u tom dobu (*Pavao Đakon*), posve jasno upućuju na to da je Augustova i Alfredova provincija Dalmacija demografski propala, jer se uz to stoljećima nalazila u središtu ratne zone između Bizanta, Avara, Langobarda i Merovinga – s danas sličnim rezultatima osmanskih osvajanja. Osobito jako njezin kontinentalni dio u međuriječju (Tuberon, XV./XVI. stoljeće), koji je bio vojno „šetaliste“ svih naroda od Alateja i Safraksa, Alarika, Atile, Kunimunda i Alboina do kagana Bajana i Avara te Kuverova odlaska s narodom Panonije u Grčku, kao i Langobarda s egzodusom tridesetak popisanih naroda iz obje Panonije u Italiju, a povijesno je nosio 2/3 ukupnih ljudskih resursa, dok su Dinaridi i jug kao i danas nosili samo 1/3.

Zatim,

- da se nakon razdoblja arheološkog vakuuma od dvjesto godina i potkraj toga novog velikog političkog preslagivanja prostora, od konca VIII. stoljeća pojavljuju nova naselja s njihovim novim grobljima, novim mikrotoponimima zemljišta, voda, konfiguracije tla, flore, faune, jezičnog sustava - a stari je nestao,

- da sve zajedno te antropologija i posredno genetika pokazuju da ta nova nije autohtona populacija,

- da je nekoliko makrotoponima velikih rijeka, ili gradova sačuvano knjiškim prijenosom, a ne kontinuitetom,

- da je ona populacija koja pripada skupini sa sjevera s područja gdje su u starijoj prošlosti teritorijalno bliski baltoslavenski odnosi između njih stvorili jezične i duhovne sveze (Katičić 1991, 2011),

- da je antropološki i genetički tip također dokazao da ta populacija dolazi sa sjevera na jug u opreci nordidi – mediteranidi, ako je za to čuo, **apsolutno je dokazano**.

Neka samo ne izlazi s iznimkama, kad je jasno da su etnici polistrukturalni konstrukt (koji zaključak!). O tome mogu raspravljati još samo tzv. ljubitelji znanosti, stručnjaci „opće prakse“, jer u Europi su sve etničke tvorbe političke, a ne biološke, što pokazuje spomenuta složenost i raznolikost antropologije i molekularne biologije unutar svih skupina, pa tako i Hrvatske. Pošto su i današnji etniciteti političke tvorbe, onda nije opravdano izlaziti iz tih okvira. No za utvrđivanje davnog podrijetla i kronologije pojedinih grupa i etnogeneza bitni su svi elementi tzv. totalne znanosti, koji nisu samo arheološke naravi,

već i drugih znanstvenih disciplina potrebnih za utvrđivanje njihova povijesna puta; ali i same POVIJESTI. Npr. Gota od Skandinavije, preko Crnog mora, Grčke, hrvatskih zemalja, Italije i Francuske do Iberskog poluotoka. Ili Vandala do sjeverne Afrike. Europska raznolikost POVIJESTI čini jedinstvenu „različitost Europe“ (Rougemont 1957/1983).

Nešto o ritusu pokopa: u Rimu, tako i na istočnoj obali Jadrana, prihvaćanjem kršćanstva prestaje stavljanje ritualnih priloga u grobove, ostaju samo nalazi, koji su dijelovi osobne nošnje i ne služe u kultne svrhe putovanja i života na drugom svijetu. To se, manje-više dogodilo oko 400. godine. Ako se ponekad ponegdje ponešto stavljalno u grobove, onda to nisu nekršćanski razlozi podzemnih svjetova s obolima smrti u ustima (kao u Hrvatskoj), već čak i prozaično stavljanje osobno naslijeđene imovine u grob nakon ostavinske rasprave (Smith 2005). Nakon 400 godina, ponavljamo, nakon četiri stotine godina, koncem VIII. stoljeća horizontalno i vertikalno stratigrafski postavljene pojavljuju se nove poganske nekršćanske nekropole koje gotovo u svakom grobu sadrže elemente vrlo ujednačena pogrebnog ritusa: kultnu keramičku, drvenu ili metalnu posudu s hranom i pićem za put na „onaj“ svijet, predmete iz svakodnevnog života potrebne na drugom svijetu raspoređene prema načinu života pokojnika: mač, koplje, bojni nož, praporci uz koljeno kao oznaka vojne subordinacije, srp, šila, igle i iglenici, ključići i još koješta (Sokol 2006). Rečene antropološka i, posredno, genetička struktura ih smještaju na baltičko-poljsku ploču kao izvorište (Šlaus 2000, Semino i dr. 2000 - najnoviji postoci haplotipova se uglavnom nisu promijenili). Kakva je duhovnost te nove, temeljito drukčijeg identiteta populacije, koja je prema arheološkim nalazima tzv. jamičaste keramike rađene na lončarskom kolu s jamicom na dnu (Sokol 2008, 2009, 2010), a podrijetlom sjeverno od Dunava, odjednom gusto u kratkom vremenu prekrila čitav prostor kasnoantičke – ranosrednjovjekovne Dalmacije do Drave i Dunava spomenutih geografa i drugih povijesnih vrela, **ali statistički ne bitno izvan toga**, reći će nam nalazi jelenskih rogova s urezanim specifičnom ikonografijom. Ona je ista od Nežiderskog i Blatnog jezera do Jadrana. Praktički sve analize te duhovnosti ih podrijetlom smještaju na istok na područja velikih civilizacija. No, o tome ovdje ne možemo raspravljati, osim napomenuti da nemaju veze s kršćanstvom. Baš nas zanima što bi D. Dzinu značili križevi na tim ikonografskim prikazima, da za njih zna. Posljednjih godina imamo publicirane važne monografske radove, uz one još starije, otkrivenih tragova praslavenske duhovnosti i nazivlja, svakodnevnog terminologije lončarstva, oračih naprava, izrade sukna, nošnje, urbaniteta. Zatim kućna, poljoprivredna, stočarska, pčelarska, pomorska (s kulturnim proizvodom se prenosi kulturni termin - s čokoladom čokolada) terminologija i toponimija: hidronimija, oronimija itd., zajedničke svim Slavenima, a praslavenskog su i panslavenskog izričaja, koje su velik dio jedinstvenog identiteta te nove skupine na **čitavom** dalmatinskom tlu (Nodilo, Peisker, Pilar, Šufflay, Bratanić, Škobalj, Vinšćak, Belaj, Katičić), na onom tlu gornjeg opsega koje naš razmatrani pisac nije pročitao. Dakle, imamo arheološki dokazan diskontinuitet dviju različitih duhovnosti od toliko godina koliko je Rim preko Jadrana uopće postojao, onaj **nekršćanstvo** - kršćanstvo – **nekršćanstvo**, ma kako ga mi nazivali, osim ako mu **Jupiter** i **Perun** nisu kršćani, što bi se dalo naslutiti u ovoj priči. No takvom metodologijom neki su dokazivali i kršćanstvo prije Krista. Da nema dvojbi oko nekršćanskog religioznog sustava otkrivenog arheološkom metodom, dodatno je utvrđeno jednim prijelomnim trenutkom, horizontalno-stratigrafski dokazanim naglim napuštanjem SVIH takvih nekropola na cijelom prostoru od Balatona do Jadrana u gotovo istom trenutku, oko 850./855. godine (Sokol 2006). I to masivnim procesom pokršćavanja svih, a ne pojedinaca ili pojedinih

skupina. Gdje je onda Dzinov većinski kršćanski indigeni supstrat, u odnosu na „ne tako brojne skupine imigranata koje pristižu u 7. stoljeću“? Evo i jedne besmislice: „Način sahranjivanja odaje načine na koji je zajednica predstavljala i odnosila se prema svojim mrtvima, odaje kontekst, ideologiju, simbolizam, te aktivnosti onih koji sahranjuju, ne onih koji su sahranjeni“. Što bi sad tu trebalo pomisliti, da pokopani nije bio ravnopravan član iste zajednice ili roda, koja bi to bila u ogromnoj većini, možda se javi iz groba prosvjedom da su mu povrijeđena ljudska prava. Mora se još reći, da je i društveni pravni sustav kojem pojedinac **bez izuzetka** pripada također važan dio identiteta. U srednjem vijeku radikalno je drukčiji od rimsko/bizantskog prava, pa onaj najraniji pripada raznim elementima praslavenskog prava – *Istarski razvod*, *Vinodolski zakonik* i *Poljički statut*, na dva kraja hrvatske države, a njih europska juristika proučava već stoljeće i pol uspoređujući ih s *Ruskom pravdom* i drugim slavenskim. Zatim segmenti s *Bašćanske ploče* te drugi pravni dokumenti obiteljskog i nasljednog prava, obveznog prava, javnog prava i drugih prava. Sve njih su u velikom broju radova i sinteza obradili Barada, Kostrenčić, Beuc, Margetić, Bratulić, Katičić, koje također treba pročitati, pa onda rezultate uopće pokušati komentirati. U konkretnim strukama, ponekad po rezultatima egzaktnim poput arheologije, amaterskim razmišljanjima i diletantizmu nema mjesta, a naša rasprava mogla bi se otegnuti u beskonačnost. Zato idemo dalje.

Na str. 40. raspravlja se o raznim oblicima i stupnjevima kršćanstva u poslijerimskom razdoblju u ranosrednjovjekovnoj Europi, koje arheologija aktivno počinje preispitivati. Neobična tvrdnja! Nema tu što arheologija preispitivati, njezina je osnovna metoda, kao i sva znanost uostalom, uvijek kritička, a zaključci se baziraju na činjenicama i samo činjenicama. Historiografija može koristiti njene rezultate i interpretirati ih, ali ih ne može dovoditi u pitanje, jer su dobiveni jedinstvenom arheološkom metodom. D. Dzino govori o „imigrantskim skupinama ‘pogana’ (koje da su) bile izložene kršćanstvu od njihova ulaska u područje nekadašnjeg Rimskog Carstva“. Stalno koristi taj pogrešan termin, imigranti, premda barbari nisu nikakvi useljenici - valjda u Ameriku, već osvajači koji na tlu Rima zasnivaju svoja *regna* – vladanja, tj. države. Zatim da „kršćanstvo i ‘poganstvo’ postoje skupa u ovom razdoblju“, da kolaboriraju, utječu i uspostavljaju neka hibridna vjerovanja, različite vrste kršćanstva (? , v. gore) itd., i misli da „ne možemo smatrati da, ako nedostaje kršćanske ikonografije u arheološkom zapisu, populacija postrimske Dalmacije postaje poganska, izuzev ako pod ‘poganstvom’ ne definiramo različite vrste kršćanstva koja se razvijaju u kasnoj antici“. Iz tih potpuno nestručnih tvrdnji, riječi napisanih samo da popune papir, vidimo drugi glavni razlog zašto u svom tekstu uporno izbjegava citirati knjigu koja se upravo bavila tom problematikom (Sokol 2006). Ono što je ona iznijela u potpunosti je suprotnosti s njegovim citiranim tvrdnjama. Kao nearheolog nije ju niti razumio, a rezultate dobivene arheološkom metodom stratigrafije, poredbene stratigrafije i prostorne stratigrafije te višestruko provjerene rezultatima drugih struka, koji nisu odgovarali njegovoj ideologiji, nije želio citirati. Rezultati izneseni u knjizi egzaktni su koliko je god to bilo moguće postići. Dzino se ne može ponašati kao da ih nema i time krivotvoriti znanstveni postupak. Stoga, ne znamo o kakvom to „hibridnom“ kršćanstvu u ranosrednjovjekovnim nekropolama govori, kad novi etnik koji dolazi sa sjevera, dolazi iz golemih prostranstava u kojima kršćanstvu nema ni traga tada i još stoljećima. Točno to se preslikava na ujednačenu materijalnu i duhovnu sliku zatvorenih grobnih cjelina prve dvije generacije Hrvata s **jasnim poveznicama** sa sjevernim prostorom iz kojeg dolaze.

No, to Dzina ne zanima. A i kad je kršćanstvo prihvaćano, kao u Poljskoj oko 1000. godine, biva popraćeno krvavim protukršćanskim ustancima uz goleme žrtve i razaranja cijelih regija. Isto tako, i još gore, u okružju Dalmacije/Hrvatske u Karantaciji, Mađarskoj i Bugarskoj. Ne može se uspoređivati prostore u kojima kršćanstvo nikad nije nestalo, kao na Zapadu s dolazećim germanskim opet kršćanima (arijancima) i užem Bizantu, s kontinuitetom državne vlasti koja ga je uvijek podržavala, od one u regijama Dalmacije gdje se ni svjetovna vlast, što znamo, nije održala stoljećima. U podnaslovu smo rekli da se isti procesi ne ponavljaju, već su različiti u različitim vremenima, prostorima, u različitim narodima. Mi također povijesno ne možemo uspoređivati procese koji su se odigrali u V. i VI. stoljeću s onim na koncu VIII. i prvoj polovini IX. stoljeća, kao što rade razne „škole“, npr. germanska *origo gentis* VI. stoljeća s Hrvatskom IX. stoljeća, iz koje se državne organizacije vidi isključivo teritorijalni, a ne rodovski princip sustava zemaljske uprave, vojske, dvora. To nije istovjetno doba, a za slavenski etnik se ne smije držati da je zaostao i da dolazi iz „džungle“, već samo iz drugog dijela Europe nego oni (ili ponekad istog). U našoj smo knjizi utvrdili da Hrvati dolaze u doba u kojem iz političkih razloga dolazi do svojevrsnog prijeloma, u kojem poganstvo kao nekršćanska duhovnost nije trajalo dulje od šezdesetak godina, dvije generacije, do sredine IX. stoljeća. Tada je ta duhovnost napuštena gotovo odjednom. Jednim rezom nestaje ono prethodno, a novo nastaje. Sve poganske nekropole napuštene su gotovo u istom trenutku, što primjenom arheološke metode nije bilo teško utvrditi, i **nikad** nije došlo do kontinuiteta pokapanja iz poganskog u kristijanizirani horizont (Sokol 2006). Još moramo izričito naglasiti, da drugih **paralelnih** sustava u Hrvatskoj nema. Za to imamo nekoliko tisuća potvrda. Dramatična promjena materijalne i duhovne kulture grobnih cjelina obilježje je tog procesa i to ne treba posebno dokazivati izvan već znanosti poznatog. A to nije malo. Gotovo ista događanja odigrala su se u panonskim regijama sjeverno od Drave.

Str. 41. D. Dzino započinje podnaslovom „Slaveni koji nisu znali da su Slaveni“, pa citira razne autore i prihvaća njihova mišljenja da Slaveni skupno nikad nisu sami sebe nazivali Slavenima, nego ih samo tako nazivaju „vanjski promatrači“. Uz razne komentare iznesene dosad u literaturi na tu temu, možemo dodati jednostavan: do IX. stoljeća mi nemamo niti jedan zapis sa slavenskog područja samih Slavena da to provjerimo. Zato ravnopravno vrijedi i obrnuto: Što ako su znali? – *Audiat et altera pars* (Neka se čuje i druga strana). Ipak, za svaki je to prostor potrebno **posebno** dokazivati, a tu se govori o Dalmaciji - Paulinoj i Alfredovoj. Dzino zatim iznosi teze koje naziva „dekonstrukcijom slavenskog identiteta, s preispitivanjem cjelokupnoga koncepta ‘dolaska Slavena’ u postrimsku Dalmaciju“. Dalje prebrojava „krvna zrnca“ Slavena i dovodi u sumnju njihov broj te se pita „jesu li uopće uspostavili dominaciju u postrimskoj Dalmaciji?“. Što se tiče „mrcvarenja“ lapidarnih zapisa o njima na toj i sljedećim stranicama, možemo samo reći, da seoba Hrvata nije seoba Slavena, nositelja praške keramike (ali da dolaze s područja praško-korčacke keramike) te da Salona nije izvršila „samoubojstvo iz zasjede“, već je bila porušena kao politički centar u isto doba kad i politički centri Nezakcij, Narona Epidaur i Duklja oko doba avarskog udara na Konstantinopol, što se redovno propušta primijetiti. I ne samo on.

Dalje na str. 42. Dzino tvrdi da trebamo „uzeti u obzir nepouzdanost naših pisanih i arheoloških vrela“ te preispituje tezu Račkog o tzv. „praznoj kući“ Dalmacije i „čitavog

metanarativa 'seobe Slavena'". Zanimljiva je ta njegova dekonstrukcija rezultata dviju disciplina. Još je zanimljiva i šutnja hrvatske struke o negiranju Slavena i slavenstva srednje i jugoistočne Europe, a kad to pokuša učiniti jedna egzaktna znanost kao što je genetika, onda nastaje „dreka do neba“. Također i sami se dugo godina bavimo problemima rimskih kastruma (Sokol 1998), koji su u kasnoj antici iza pada Rima u dijelovima predalpskog prostora i Panoniji bili organizatori i nositelji svjetovne organizacije i duhovna središta (Ciglonečki 1986), ali samo do konca VI. stoljeća, potpuno istovjetno kao na području Dalmacije, gdje niti jedno od tih visinskih utvrđenja nije kontinuiralo u VII. i VIII. stoljeće. Nepobitno je utvrđeno arheološkim istraživanjima većeg broja nalazišta, te navodom „... poslije kratkog vremena počnu pljačkati Romane koji su živjeli u ravninama i po **uzvišenijim mjestima**“ (DAI, gl. 29; Ferjančić 1959). I što sad? Usput, elite se ne sele – elite su elite nečega. Zanimao bi nas nastavak piščevog „prebrojavanja krvnih zrnaca“, tj. kad po njemu brojčano elita prestaje biti elita i postaje masa? I tko je onda bio u „divizijama“? Bit će da su Avari pobijedili sami sebe. Također kako se „indigeno“ pučanstvo antropološki i genetički pretvorilo u „neindigeno“, pa su početkom IX. stoljeća u Dalmaciji „indigeni“ prestali jesti plodove mora s morskom ribom, iako su to jeli kroz čitavo doba antike, što je utvrđeno metodom stabilnih izotopa C11 i 12 ranosrednjovjekovnih nekropola po metodi koja se primjenjuje od 1985. godine. No i to je objavljeno poslije Dzinova članka. Ipak, na kraju stranice D. Dzino konačno iznosi broj „krvnih zrnaca“ novih: „ne tako brojne skupine imigranata koji pristižu u 7. stoljeću“. Sanja li on možda o dvije seobe, što je opet počelo ispadati iz ormara u novije doba kao neka vrst snoviđenja, o čemu u materijalnom, egzaktnom smislu nema ni traga. Dalje se pita, „zašto je indigena populacija ‘postala Slavenima’“ kao i (da treba) istražiti način „na koji se to dešavalo“. Nije nam jasno na temelju kojih dokaza on tvrdi da se dogodilo ono što se nije dogodilo, možda postoji neka nova znanost koja metodom „prekogranične meditacije“ dolazi do struci nepoznatih rezultata. Predlažemo stoga ovakav „novogovor“: Hrvati su nehrvati, indigeni nehrvati pak postaju Hrvati (kako to?), bizantska vrela su nevrela, nevrela su vrela (pseudo-Orwell).

Na str. 43. govori da je „ključno razdoblje za hrvatski identitet 9. stoljeće“, a za sve ranije pojave da su „spekulacije“, jer, naravno, ne želi znati i ne poznaje nova istraživanja i literaturu koja govori o dolasku Hrvata na prijelazu VIII. u IX. stoljeće (Sokol 1986, 1990, 1994, 1997, 2003/2006; izložba *Hrvati i Karolinzi* 2000.), prije njih Alfredovi Horiti oko Sudeta, pa raniji Nestorovi Horiv/t/i u Kijevu, pa još ranije ime Horoat u Tanaisu, pa sve te „spekulacije“ otpadaju, zatim piše o samonazivlju hrvatskih vladara koji da si atribuiraju etničko ime, dok bi ih strana vrela općenito nazivala Slavenima, što je inače M. Suić napisao još osamdesetih godina XX. stoljeća. Tako je uobičajeno i za druge narode u Europi: Grci za Helene, Varjazi za Švede, Normani za Skandinavce, Teutoni/ Tedesci za Nijemce itd.

Ideju s prethodne, D. Dzino nastavlja na 44. str. gdje govori o „nedostatku direktnih vrela o doseobi... te nedostatak arheološke potvrde o naseljavanju nove skupine u 8-9. stoljeću u Dalmaciji“ (usput, DAI je svakako izravno vrelo). Ovdje čovjek ne zna što bi rekao, nakon svega što smo naveli u prethodnom pasusu, D. Dzino ovo govori nakon što je pročitao 400 stranica naše knjige (zbilja, možda i nije?) i nakon nedavnih predavanja o porijeklu „jamičaste keramike“ sa sjevera kasnog VIII. stoljeća. Vrsta otkrivenog arheološkog materijala u raznim područjima cjelovite rimske Dioklecijanove Dalmacije, te

njezine gotske obnove oko 500. godine opet zajedno s Panonijom Savijom i Sekundom, koju će kasnije priznati Karlo Veliki, tipološki i kronološki u I. horizontu (cca 795. - 850/855.) jednaka je na čitavom tom prostoru. Nekršćanska duhovnost pogrebnog ritusa također je istovjetna sve do Balatona (jamičasti tip ritualne keramike), a u tom trenutku ima zajedničkih elemenata samo s drugim slavenskim zemljama. Ne zaboravimo da sve dalje prema sjeveru i dalje prevladava paljevinski ritus pokapanja. Pošto nema bitne razlike ni u čemu u različitim regijama opisanog prostora, onda ne znamo ni za kakve posebno izdvojene skupine unutar njega (Sokol 2008; o dijelom kasnoantičkoj upravnoj podlozi, Sokol 2008, 2010/2011). Županije i pokrajine nose teritorijalna, gospodarska i antička, a ne rodovsko-etnička imena, te prije toga kako smo prethodno pokazali, slično i u polapskoj pradomovini, pa je nonsens vjerovati da su Hrvatsku tako organizirali Franci, i to još s pobjedničkom vojskom nad Avarima, koje međutim sami nisu uspjeli poraziti. Što smo analizirali s materijalnog, duhovnog, filološkog, povijesno geografskog, antropološkog, posredno genetičkog itd. aspekta, kako smo već par puta napominjali. Pokušaji da se Hrvati izbace iz južne Panonije, dijelu Alfredove Dalmacije te njihovu prisutnost u njoj od „početka“ već smo objasnili novim pouzdanim vrelima (toponomastičko-filološkim, bizantskim), arheološkim nalazima artificijelno oblikovanog tipa keramike (Sokol 1990, 2010/2011) i duhovne ikonografije na recipijentima. Samo treba nešto od toga i pročitati. Tako kaže znanost, a njegova politika što on hoće.

Kako vidimo, na str. 45 ponavlja tvrdnju da: „najstariji hrvatski identitet pojavljuje se *ex nihilo* u vrelima iz 9. stoljeća“. No, pojasnili smo, da je to u Europi poznato ime kroz duga prethodna vremenska razdoblja, a znanost objašnjava zašto je to tako, metodološki dakle zaključujemo, „treba konstruirati, a ne dekonstruirati“. Citiranje Urbańczyka (bilj. 49), da je „formiranje srednjovjekovnih država u srednjoistočnoj Europi rezultat privatnih pothvata regionalnih elita i njihovih vođa“ (što bi Engels kazao na to?), pa tako po Dzinu valjda i ove, zvuči kao „kaubojski“ pothvat iz suvremenosti „transplantiran“ u prošlost. No, zašto sve sjeverne srednjovjekovne kronike od Pseudo-Dalimila do Dluogoša govore da oni tamo narodi potječu „iz Hrvata“? Zapravo, što se to na ogromnom prostoru između Dunava, Baltika i Karpata zbivalo prije 800. godine, odakle je krenuo proces odlaska na jug, pitamo se koje su to pokretačke sile bile impuls jednom visokoorganiziranom pothvatu koji je pokrenuo toliko ljudi, proces koji nije bio seoba naroda iz doba Velike seobe naroda, a razmatrana rasprava nije otišla dalje od toga. O tome ćemo više govoriti na drugom mjestu. Inače, kako se stvara „prazna kuća“ Račkoga (zadnja rečenica), predlažemo mu „pogled u Bosnu“: u zadnjem stoljeću nestalo je 300 župa, u zadnjim stoljećima višestruko, pa danas u Bosni nema puno više od 10% autohtonih sela s izvornim govorima, tako će se stranice jedne tragične povijesti uskoro zauvijek sklopiti. Kako smo nedavno napisali, dolazak Hrvata u partnerstvu s Karlom Velikim je dolazak prijateljske sile u njegovu polovicu Augustova imperija, u kojem je on po tituli „69. car poslije Augusta“. Pobjedom hrvatske vojske nad Avarima (795.-803.; Sokol 1997) ostvarili su se uvjeti rješavanja pitanja prostora koji očito nije kontrolirao ni Istok ni Zapad. Avara nije bilo na Jadranu (Balint 2003), ali ih je bila puna istočna Slavonija, a njihove pojedine skupine su se u kasnom kaganatu pokretale prema zapadu i stavljale pod nadzor izdvojene strateške točke, npr. na prijelazima rijeka poput Kruga (u značenju hring) na Savi u Zagrebu kod topografske točke *Kraljev brod*, na granici s Italijom itd. Njihovi vojni prodori u Bavarsku i Italiju 780-ih godina koji su tu ekspanziju s istoka pratili, bili su signal da se nešto na tom

području mora poduzeti, uza strateško rješavanje Karlovih istočnih granica prema Bizantu. Ni Bizant ne miruje i njega iznenada počinje zanimati što se to u „zapadnim provincijama“ (DAI) zbiva, splitski biskup još s titulom salonitanski se nakon stoljeća šutnje pojavljuje na skupu u Niceji 787. godine, iste godine kada Karlo ulazi u Istru, a vjerojatno i Liburniju (Sokol 2008) pa zadarskog biskupa stoga tamo nema. Sve to naglo ubrzava političke procese u - nazovimo je - gotskoj, Paulinovoju i Alfredovoj Dalmaciji, tko će prije do svoje „parcele u Oklahomi“. Karlo se skoro „poskliznuo“ u toj trci 791. godine, kad se bez konjice i kontakta(?) s Avarima nakon mjesec i pol dana akcije vratio iz Panonije. No, palubu netko mora očistiti, pa tako Vojnomir („pridivkom“ Slaven!) 795. godine osvaja centralni avarski Hring, konfiscira avarsku državnu blagajnu i šalje je u Aachen, petnaest volovskih četveroprega zlata i dragocjenosti prema Northumbrijskoj kronici. Dakle, uz procjenu nosivosti kola, oko pedeset tona zlata. Za to se nešto mora i dobiti, makar jedno lijepo dugoročno sunčanje na Jadranu. Sve ostalo je povijest.

Može li D. Džino tzv. nihilistički dekonstrukcionizam, kraj stranice, kojeg se tobože odriče, shvatiti da je to negiranje povijesti, to je metoda KRAJA POVIJESTI. Ne zato što više nema blokova, već zato što neznanje „caruje“. Povijest nesumnjivo postoji, jer postoji vrijeme (može doznati kod Einsteina), pa smo stoga rekli da danas nehumanističke egzaktnosti, koje smo navodili, mogu dati presudan obol u toj priči koju zovemo znanjem prošlosti. One pokazuju da Hrvati nisu autohtona populacija u Dalmaciji, da dolaze iz slavenskog svijeta te da je Porfirogenetova *Povijest* točna. Iako se još uvijek otkrije poneko novo vrelo poput Alfredove geografije Dalmacije od Dunava do Jadrana, koja također podržava istu Porfirogenetovu granicu na Dunavu. Dalje kaže u bilj. 50, „da su politički identiteti koji nastaju među ‘Slavenima’ prije reakcija na karolinški imperijalizam negoli već postojeći entiteti“ (još samo fali Karl Marx, a ne Karlo Veliki). Za razliku od Rima koji je „gutač“ naroda i identiteta koji postoje (SPQR), Karlo u tituli ima i druge narode i priznaje druge narode, pa i Vojnomira Slavena. Historija se naravno ne ponavlja, osim kao farsa. Niti ona s Britonima (bilj. 51) i njihovom saksonizacijom (o tome v. ovdje podnaslov). Opisano doba u europskoj povijesti stvara, mogli smo reći (Sokol 1997), Europu naroda, jer svi narodi koji se tada spominju postoje i danas. To je Europa raznolikosti. Pojam „bispismenih“ prostora i njihovih civilizacija postoji, pa čak ne moraju imati ni kotač, a da su još uvijek civilizacije. Potreban je samo jedan fratar-putopisac (à la Rattkay) koji kad proputuje takvim krajevima popiše usput i sve narode, za koje se odjednom ustanovi da ih ima koliko hoćeš s vrlo složenim društvenim sustavima. Sad može početi rasprava o ranijim stoljećima od devetog, ali na toj objedinjenoj i proširenoj osnovici.

Tako polako ulazimo na 46., pretposljednju stranicu. Prvi odlomak i „vratolomiju“ o poganima, nepoganima, opet poganima, „Slavenima“ koje drugi nazivaju Slavenima, Prokopiju i Konstantinu koji su sve to pomiješali valjalo bi preskočiti, jer dovoljno je u kombinatoriku ubaciti klip pa da „zaštekta“. Taj klip je antropologija tzv. poljskih populacija kojoj pripadaju, zanimljivo, ali znanstveno dokazano, sve analizirane populacije u poslijerimskoj Dalmaciji s praktički metodom nasumično izabranih brojnih ranosrednjovjekovnih nekropola i slučajnih uzoraka, koja isključuje subjektivni faktor, jer je provedena od autora kako je tko financijski mogao (Šlaus 2000). Samo jedan primjer iz Lučana kod Sinja: arheološkim istraživanjima blizu jedno drugom nađena su dva grobišta. Jedno traje do prijelaza VI/VII. stoljeća, a drugo započinje koncem VIII. stoljeća. Prvo antropološki pripada mediteranskom gracilnom tipu, a drugo robusnom nordijskom tipu (Milošević 1985), svjedočeći tako o dramatičnoj

promjeni etniciteta u dolini Cetine. Iste takve kao u Panoniji/kontinentalnoj Dalmaciji, gdje je „avaroslavensku populaciju zapadnopodunavskog tipa“ kasnog II. kaganata u Slavoniji poslije 800. zamijenila „poljska populacija“, a „sjevernije bjelobrdska“ (Šlaus 2000). Potpuno kompatibilno sa spomenutom genetičkom slikom baltičko-poljske ploče. Samo su dva vodeća haplotipa zamijenila mjesta, što još više suzuje našu problematiku. „Jamičastu“ keramiku koju iz točno određenog prostora sjeverno od Dunava, recimo iz Starog i Novog Knina te Kluka i Porina, donosi sa sobom novi etnik u Dalmaciju koncem VIII. stoljeća, a arheološki je potvrđena u manje-više svim nekropolama nekršćanske duhovnosti I. horizonta i prve grupe materijalne kulture, jer drugih toga doba nemamo, ne moramo ni spominjati (iako ovdje više puta). Ne zaboravimo da „jamičastu“ keramiku u postotku većem od 35-55% nalazimo samo u spomenuta dva prostora, da imamo suvremene rezultate novih znanosti, ali sve smo to već rekli više puta. Eto sad prilike D. Dzinu da prebrojava, prebrojava ... i opet prebrojava. To je ujedno i odgovor na njegovu tvrdnju o „bezbrojnim“ (nepostojećim) identitetima koje su „zločesti“ (već onda?) Hrvati batinom podvrgli pod svoju vlast i, valjda, ih „kroatizirali“. D. Dzino u drugom pasusu kaže kako se „postaje Hrvat“: „Time se obuhvaća politizacija regionalnih identiteta (kojih li to?) kao posljedica ekspanzije Franaka i Bizanta (iako u početnoj fazi tu Hrvata još, rekli smo, nema), restrukturiranje postojećih identiteta (za koje ni povijest ni arheologija ni druge, egzaktne znanosti, ne znaju), raspad avarskog kaganata (tko ga nije, a tko ga je srušio?), novi način samodefiniranja elita. Hrvati (koje smješta između Nina, Knina i Skradina) tako postaju samo jedan od identiteta 9. stoljeća, jedna od zajednica koje se bore (onom batinom valjda) za političku prevlast u postrimskoj Dalmaciji“. Nadvladavši „indigene“ populacije, „proces završava uspostavljanjem *Regnum Chroatorum*“. To obrazlaže poznatom činjenicom da su se Ravni kotari ranije zvali „v Hrvatih“. Naravno da „ne zna“ za naš tekst (Sokol 2008) u kojem smo napisali da je naziv toga kraja jednostavno nastao iz hrvatske opozicije bizantskom glavnom gradu teme Dalmacije Zadru kao poziciji. U tom odnosu pozicija-opozicija, Bizant-Hrvati, nastaje ranije (sinonimno?) ime Ravnih kotara, a poslije će i Venecija i Napoleon ostaviti Zadru, a ne Splitu/Saloni istu funkciju. Čini se da bi tu i „Ochamova britva“ imala puno posla, koliko je fantazirano o jednom etnonimu spomenutom tek koncem srednjeg vijeka.

Na posljednjoj, 47. str., naš autor lamentira o tome „koliko je bivanje Hrvatom određeno vanjskim čimbenicima, a koliko samoodređenjem skupine? Egzistira li hrvatski identitet samo među elitom ili i među pukom, odnosno je li dakle metodološki dopustivo zvati puk određenih regija ‘Hrvatima’ u ovom i kasnijim razdobljima“. Dajmo mu u tom smislu šest prijedloga za razmišljanje:

a) prvo, kako Istrani svoj jezik nazivaju u srednjem vijeku, a uvijek su bili izvan hrvatske države?;

b) i kako Primorci-Vinodolci, također u srednjem vijeku, nazivaju jezik kojim govore, a ni oni baš nisu u središtu hrvatske države?

c) zatim, što znači desetak hrvatskih etnonima linijom sjever-jug na zapadnim hrvatskim granicama prema „Karnioli/Teutoniji“ od Zagorja do Istre?;

d) i opet, što znači desetak hrvatskih etnonima u Slavoniji pravcem zapad-istok na crti 15-20 km južno od Drave?, a nijedan u oba primjera nije iz osnovice Slaven (metoda Łowmiański, pretisak 2004.);

e) zašto brojni etnonimi osnovice *Croat* u Karantaniji nisu takvog linijskog položaja već su raspršeni širom prostora – jesu li oni supstrat ili superstrat prema drugom etniku? (Sokol 1990),

f) na koncu, zašto tih, obje vrste etnonima, nema na spoju između Panonije i Dinarida? – dok prema na istoku prostor zatvara Teodozijevo dinarsko-drinski zid, a na jugu Jadran.

Jedan dodatan novi podatak: bizantski carski sekretar Holobol piše oko 1260. godine da „Dunav teče kroz zemlju Hrvata“ (*Vizantijski izvori* 2006), dok sve ostale etnike uz njega naziva antičkim imenima, vjerojatno jer su do tada nedovršeni etnogeneza. Ima toga još. Ali *sapienti sat*. O svemu tome se već više puta pisalo, metodom posredne rekonstrukcije dio spomenutih etnonima sigurno je iz ranog srednjeg vijeka, čak vrlo ranog. Dalje D. Dzino završava ovo mučenje znanosti sljedećim tvrdnjama i jednim pitanjem: „Hrvatski je identitet povezan s postrimskom Dalmacijom i postrimskim Ilirikom, a Hrvati su postali Hrvatima tek tamo. Hrvati su vjerojatno odnekuda došli u postrimsku Dalmaciju, a podjednako je vjerojatno i da nisu. Je li to uopće danas više bitno za povijesnu znanost?“ Što na to reći? Nakon sto pedeset godina kritičke arheološke znanosti, a povijesne još duže u čemu Hrvatska ima tradiciju od Ivana Lučića - Luciusa iz XVII. stoljeća, znanstvenici su kritičnom ozbiljnošću i mukotrpim radom na vrelima, kocku po kocku sastavljali povijesnu priču, jednu od najintrigantnijih i europskoj povijesnici vrlo zanimljivu, onu što osobno zovemo „povijest Hrvata i stvaranje Europe“. Tako je nedavno u Rusiji publicirana knjiga A. V. Majorova (Majorov 2006) „Velika Hrvatska: etnogeneza i rana povijest Slavena u Potkarpaču“, koju inače treba što prije prevesti. U njoj je rečeno sve o Hrvatima do njihova pokreta prema zapadu i sudetskim oblastima, gdje piščevo bavljenje temom prestaje. Ništa nije ispušteno, literatura je vrhunska. Na žalost, čini mi se da danas hrvatska historiografija nije u stanju takvo što napisati. Ona ne obrađuje arheološku komponentu, pa smo ipak prikraćeni za jedan, iako tamo dosta oskudan, izvor znanja o Hrvatima. Moramo odmah reći da ruska i ukrajinska arheologija tu komponentu i nije uspjela specificirati, odnosno potpuno izdvojiti iz opće arheološke slike još većeg prostora, što nije lako, iako za nju zna (Rusanova, Timoščuk, Sedov i dr.). No nadamo se da će u budućnosti uspjeti. Spomenuli smo je zato što se Dzinova priča bez nje ne može započeti, mada on za nju ne zna. A zašto bi i znao kad mu je to metoda, u kojoj je rečeno sve o Hrvatima na najvišoj razini onog što struka do tog karpatskog razdoblja hrvatskog postojanja može reći. Zato je razmatrani tekst prepun anglosaksonskih autora, pa i onih poput Finea, kojeg ne treba koristiti (Budak 2009). Ako znanje o Hrvatima „uopće danas više (nije) bitno za povijesnu znanost“ (Dzino), onda to ipak jest KRAJ POVIJESTI. Jer zašto bi onda i neka druga povijest uopće bila bitna? Ili su Hrvati možda manje vrijedni? Svašta se tu može pomisliti, pa i na staru uzrečicu: ako ne znamo otkud smo došli i kuda idemo, mogli bismo se naći negdje drugdje. A kad se već pitamo gdje su to Hrvati postali, onda je jedini točan odgovor: ni u Dzinovoj „postrimskoj Dalmaciji“ i „postrimskom Iliriku“, možda ni sjeverno od Dunava. Postali su ono što jesu u Europi, „Europi regija“, stoga je potrebno „proučavati povijest“ u „očuvanju raznolikosti“ (Rougemont 1957/1983). Zašto je sve to i danas bitno? Da objasnimo stvaranje Europe - tada stvarane, svijet u kojem mi sad živimo, kako je on i zašto nastao. Mi koji smo njegovi nasljednici, ali i čuvari baštine, bogatstva čovječanstva. A to je znanje zauvijek mlado i bezvremensko.

Bibliografija

- BÁLINT, Csanad. 2003. Voltak-e Avarok az Adrián? Da li je bilo Avara na Jadranu? U *Spomenica Jovana Kovačevića*. Beograd: 55-60.
- BENAŽIĆ, Aleksandar. 1998. Simbolika polumjeseca sa zvijezdom, *Numizmatičke vijesti* 51: 27-44.
- BORRI, Francesco. 2011. White Croatia and the arrival of the Croats: an interpretation of Constantin Porphyrogenitus on the oldest Dalmatian history. *Early Medieval Europe* 19: 204-231.
- BUDAK, Neven. 2009. Kako se doista s jugonostalgičarskih pozicija može negirati hrvatska povijest ili o knjizi Johna V. A. Fine Ml., *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 41: 487-495.
- CIGLENEČKI, Slavko. 1987. *Višinske utrdbe iz časa 3. do 6. st. v vzhodnoalpskem prostoru*. Ljubljana.
- FERJANČIĆ, Božidar. 1959. Konstantin VII Porfirogenit. U *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije* II. Beograd.
- Hrvati i Karolinzi*. 2000. Katalog izložbe. Split.
- KATIČIĆ, Radoslav. 1985. „Bog Hrvata“ u Konstantina Porfirogeneta. U *Skokov zbornik*. Zagreb.
- KATIČIĆ, Radoslav. 1991. Ivan Mužić o podrijetlu Hrvata. *Starohrvatska prosvjeta* III. ser./19: 243-270, 285-287.
- KATIČIĆ, Radoslav. 2010. *Zeleni lug*. Zagreb/Mošćenička Draga.
- KOŠČAK, Vladimir. 1987. Dolazak Hrvata. *Historijski zbornik* 40 (1): 339-383.
- LEBEDEV, Gleb S. 1985. *Epoha vikingov v Severnoj Evropi*. Leningrad.
- ŁOWMIAŃSKI, Henryk. 2004. *Hrvatska pradomovina*. Rijeka.
- MAJOROV, Aleksandr V. 2006. *Velikaja Horvatija: Etnogenez i ranaja historija Prikarpatškogo regiona*. Sankt Petersburg.
- MATIJEVIĆ Sokol, Mirjana. 2007. Krsni zdenac Hrvata. Paleografsko-epigrafska raščlamba natpisa s krstionice kneza Višeslava. *Croatica christiana periodica* 31 (59): 1-31.
- MATIJEVIĆ SOKOL, Mirjana, Vladimir SOKOL. 2005. *Hrvatska i Nin u doba kneza Branimira*. II. izd. Zagreb.
- MILOŠEVIĆ, Ante. 1985. Srednjovjekovna nekropola u „Barama” u Lučanima kod Sinja. *Starohrvatska prosvjeta* III. ser./14: 285-304.
- ROUGEMONT, Denis de. 1957/1983. *Zapadna pustolovina čovjeka*. Beograd.
- SEMINO Ornella i dr. 2000. The genetic legacy of Paleolithic Homo sapiens sapiens in extant Europeans: a Y chromosome perspective. *Science* 290: 1155-1159.
- SKOK, Petar. 1927. Kako bizantinski pisci pišu slovenska lična i mjesna imena, *Starohrvatska prosvjeta*, n. s. I/1-2: 60-76.
- SKOK, Petar. 1971/1972. *Etimologijski rječnik*. Zagreb.
- SOKOL, Vladimir. 1986. Područje sjeverozapadne Hrvatske između 400. i 800. godine (Velika seoba naroda). U *40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*. Koprivnica: 54-60, 85-86, 104, 112, 114.

- SOKOL, Vladimir. 1990. Panonija i Hrvati u 9. stoljeću. U *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, sv. 14. Zagreb: 193-195.
- SOKOL, Vladimir. 1994. Kasnoantičko i ranosrednjovjekovno razdoblje. U *Zagreb prije Zagreba*. Zagreb: 45-51.
- SOKOL, Vladimir. 1997. Arheološka baština i zlatarstvo. U *Hrvatska i Europa*, sv. I. Zagreb: 117-145.
- SOKOL, Vladimir. 1998. *Rimski metal s Kuzelina*. Sesvete-Zagreb.
- SOKOL, Vladimir. 2003. Arheološka baština i zlatarstvo. U *Hrvatska i Europa*, sv. I. Zagreb: 117-145.
- SOKOL, Vladimir. 2006. *Hrvatska arheološka baština od Jadrana do Save*. Zagreb.
- SOKOL, Vladimir. 2007. Hrvatska u Panoniji u IX. stoljeću (referat). U *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* (u tisku).
- SOKOL, Vladimir. 2008. Starohrvatska ostruga iz Brušana u Lici. Neki rani povijesni aspekti prostora Like - problem Banata. U *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, sv. 23. Gospić: 183-197.
- SOKOL, Vladimir. 2010. Južna Hrvatska i Dubrovnik prema ranim povijesnim geografijskim. U *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, sv. 24. Zagreb-Split: 255-269.
- SOKOL, Vladimir. 2011. Gdje se nalazila Porfirogenetova Paganija i granica sa Zahumljem. U *Hum i Hercegovina kroz povijest I*, ur. I. Lučić, 197-216. Zagreb.
- ŠLAUS, Mario. 1999-2000. Kranimetrijska analiza srednjovjekovnih nalazišta središnje Europe: novi dokazi o ekspanziji hrvatskih populacija tijekom 10. do 13. stoljeća. *Opuscula archaeologica* 23-24: 273-284.
- Toma Arhiđakon* 2003. Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana*. Priredila O. Perić. Komentar M. Matijević Sokol. Studija R. Katičić. Split.
- Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije* 2006. Sv. VI. Beograd.
- WERNER, Joachim. 1966. *Das Aufkommen von Bild und Schrift in Nordeuropa*. München.

Vladimir SOKOL

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 43

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2011.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 43

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Damir Boras

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek), Željko Holjevac (moderna povijest),
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest),

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,
Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti,
znanstvenog projekta „Triplex Confinium - hrvatska višegraničja
u euromediterranskom kontekstu“

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Hitra produkcija knjiga d.o.o.

Tiskanje dovršeno u prosincu 2011. godine

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*